

ALS VINT ANYS DE CRISTIANISME I JUSTÍCIA

MANIFEST A FAVOR D'UN CRISTIANISME BEL·LIGERANT AMB LA INJUSTÍCIA

F. Javier Vitoria

- 0. Presentació
 - 1. La nostra fe en el Déu de la vida
 - 2. La nostra visió del món
 - 3. Caminant de la fe a la utopia social
 - 4. Una mirada al S. XXI carregada de futur
 - 5. La fona de David
- Notes

Hem arribat al nostre número 100 i aviat farà els 20 anys que la Companyia de Jesús, en crear-nos, ens encomanà “com a objectiu fonamental la reflexió sobre la fe cristiana des de la pràctica en favor de la justícia”. Als qui fem el dia a dia de CCJ ens sembla una mica impossible i quasi com un miracle, un miracle de la *gratuitat*. A poc a poc al grup inicial se li ha anat sumant un ample equip de “voluntariat” intel·lectual, que actualment aplega una vuitantena d'amics entre professors, universitaris i altres especialistes en les diverses ciències humanes i socials i en teologia. Sense les *gratuitats* de tota mena d'aquests amics i amigues la feina no hagués estat possible. Com tampoc ho hagués estat sense l'ajut i l'encoratjament constants d'un nombre molt ample d'amics i lectors, en aquests moments, arreu del món. Als uns i als altres el nostre agraïment.

Volíem celebrar l'efemèrides fent com una mena d'*antologia de textos* que resumís allò que hem volgut dir. I férem una reunió...! Una reunió on portàvem rellegits *papers* i *quaderns*. Val a dir que resultaren unes hores d'agradables recordances. Però al mateix temps ens feren constatar que no podíem ficar en 32 pàgines curtes el que els membres del nostre equip i un grup d'amics han anat dient al llarg de 99 quaderns.

Per això acordàrem deixar-nos d'antologies i mirar més aviat de *dir la nostra fe* i les nostres postures davant els mil problemes actuals de la injustícia, postures que brollen d'aquesta fe. Si de cas, i només a tall d'exemple, hi posaríem alguns retalls d'ací d'allà.

Encarregàrem la tasca a un dels participants en la reunió, des de fa anys membre lúcid en tots els nostres seminaris interns. El “consell” que prepara els quaderns ens hem sentit a gust i ben reflectits en el text que ens ha presentat i que ara posem a les vostres mans. Ens fa goig anar-lo llegint i veure que és una mena de mosaic ben travat –millor que una antologia– amb quasi un centenar de referències a les reflexions d'aquests anys.

L'oferim als nostres lectors i amics amb tot l'agraïment.

Centre d'Estudis Cristianisme i Justícia
gener 2001

0. PRESENTACIÓ

"La nostra església que, durant aquests anys, només ha lluitat per la seva pròpia conservació, com si ella mateixa fos el seu propi fi, s'ha tornat incapaç de portar als homes i al món una paraula reconciliadora i redemptora. Per això, les paraules antigues haurien de callar, i el nostre ésser cristià haurà de consistir, avui, només en dues coses: pregar i fer justícia entre els homes" .

(D. Bonhoeffer, *Resistència i submissió*, pàg. 182. *Reflexions, des de la presó, per al dia del bateig* de D.W.R. any 1944).

El present Quadern ha estat escrit amb la intenció de commemorar el 20è. aniversari de Cristianisme i Justícia i el rodó número 100 d'aquests Quaderns. S'ha retardat a causa de les nostres pròpies indecisions. Perquè no voldríem cercar el gust narcisista de l'autobombo, al qual ens tenen tan acostumats aquests temps de foteses amb moltíssima soda. Som conscients que "vint anys no són res", com canta el vell tango. A més, voldríem tenir molt present el manament del Senyor que ens convida a reconèixer i a proclamar la nostra inutilitat en cas, que no és el nostre, que haguéssim fet tot el que ens havia estat manat (Cf. Llc. 17,10).

L'acceleració dels temps que vivim i la seva pretesa innocència ens porten desafiaments i perills descomunals per a la condició humana, i molt singularment per als pobres, els fills i filles preferits per Déu, que hem de saber descobrir i revertir en oportunitats d'humanització. Les religions en general i el cristianisme en particular tenen al seu davant un llarg i enrevessat camí per al qual necessiten fornir-se de mística i d'interessos.

Aquest Quadern pretén fonamentar, proposar i impulsar allò que ha volgut ser la nostra vocació i la nostra tasca permanent, i que agraiïm com a quelcom gratuïtament rebut: la posada al dia d'un cristianisme impulsat per "la fam i set de justícia" per a tots els éssers humans, que reconeixem com l'interès més original de Jesús de Natzaret (cf. Mt 5,6). El seu títol, que segurament n'evocarà, a molts dels seus lectors, un altre que vam publicar fa ja tretze anys¹, revela que el seu contingut pretén ser un nou al·legat a favor d'una antiga i sempre viva manera d'actualitzar una fe que begui del pou d'Esperit i de Vida que Jesús de Natzaret va excavar en la dura roca de la realitat.

Aquest Quadern és el resultat d'un doble exercici: la memòria de l'ahir (l'anàmnesi) i la mirada amb futur del demà (la prospectiva de la promesa). Vint anys després, hem tornat a passar pel cor (a re-cordar) el credo que volem que doni sentit al nostre caminar; els territoris, paratges i escenaris humans pels quals, amb els ulls oberts, hem intentat recórrer entre la indignació sobressaltada per tant de sofriment innocent i injust com ens ha ferit, i la consolació de presències insospitades (humanes i divines) que ens han subjugat.

A les portes del segle XXI, hem contemplat el que està a punt d'arribar, amb una mirada oberta al futur, tossudament enfrontada a l'auguri que demà tornarà a haver-hi més d'això mateix, i tendrament compromesa amb aquest infantament diví de les possibilitats vertaderament humanes de la història, justament en les condicions inhòspites i recurrentment conflictives del

present (cf. Rom 8, 18-27).

Durant aquest vint anys, Cristianisme i Justícia ha cercat un estil integrador de la fe i la justícia, però també de l'experiència i la reflexió, de la interiorització i la difusió, del compromís i la mistagogia, de la comunió i la diversitat. El nostre camí també posseeix els trets inequívocs de la conversió, que ens ha obligat sovint a corregir i modificar algunes de les nostres posicions de partida. La nostra memòria col·lectiva recorda, p. e., el redescobriments de la importància capital de la mistagogia i de l'espiritualitat, en la lluita per la justícia; la presa de consciència de (la potència de) la nostra feblesa; l'impuls donat a un diàleg interreligiós obert i sincer; i l'enriquiment de l'escolta al que és diferent.

En tot aquest camí, hem rebut l'estímul de la companyia i el magisteri de nombrosos testimonis de la síntesi entre la fe i la justícia, els uns coneguts (p.e. Ignasi de Loyola, D. Bonhoefer, O. Romero, I. Ellacuría, J. N. García-Nieto, R. Mulleras),² i els altres anònims³, les vides dels quals, com la de Lluís Espinal, han estat *"un toc d'atenció sobre la necessitat d'obrir-se a la solidaritat amb els pobres, els llunyans del Tercer Món i els propers del Quart Món, sense pretendre arribar a Déu al marge dels qui jeuen ferits a la cuneta de la història. En primer lloc, perquè segurament no som innocents de llur sofriment, però, en qualsevol cas, perquè no podem passar de llarg davant el seu clam i continuar anomenant-nos cristians"*⁴.

De tots ells, escoltem a cau d'orella el que els Quaderns CiJ i altres publicacions -els nostres modestos terrats mediàtics- han intentat difondre i pregonar (cf. Mt 10,27). A ells (molt més que a nosaltres mateixos) pertany aquest manifest, que només dóna compte del que vam aprendre de llurs vides.

1. LA NOSTRA FE EN EL DÉU DE LA VIDA

"Un cristianisme que hagi perdut la seva dimensió vertical, s'haurà perdut a si mateix. Però un cristianisme que utilitzi les preocupacions verticals com a mitjà per defugir responsabilitats davant els homes, només serà, ni més ni menys, una negativa de l'encarnació... Ha arribat l'hora de comprendre que, tot membre de l'Església que defugui en la pràctica tenir una responsabilitat davant els pobres, és tan culpable d'heretgia com el qui rebutja una de les veritats de fe". (Visser't Hooft. *Discurs a l'Assemblea mundial de les Esglésies*. Upsala 1968).

Confessem Déu, Amor creador; Pare fidel i misericordiós (cf. Os 1, 6-9; 2, 1-3), defensor dels pobres i dels oprimits (cf. Sal 145, 10), que ha acampat enmig dels homes per fer-los participar de la plenitud de la seva vida (cf. Jn. 1, 14).

Confessem Jesús de Natzaret com a presència de Déu en aquesta història i en una vida humana, com a màxima manifestació de la solidaritat i de la comunicació de Déu amb tots els éssers humans, i com la suprema expressió de la vigència de la promesa divina per a la societat.

Confessem Jesús de Natzaret, home com nosaltres i Fill propi i unigènit de Déu, com a Revelador del senyoriu i de la paternitat universal de Déu.

Confessem que la seva mort en creu, sota el poder d'aquell ordre social i religiós que exigia i produïa víctimes humanes, és la suprema manifestació de la solidaritat de Déu amb els homes; i que la seva Resurrecció per la força de l'Esperit del Pare és la prova suprema que Jesús era de Déu i estava amb Déu, i que la glòria del seu Déu és "recuperar allò que s'havia perdut" a causa dels egoïsmes pecaminosos dels homes⁵.

Confessem que Déu farà renéixer de nou les víctimes innocents de la injustícia, oblidades en aquest immens camp de cadàvers que és la història, atorgant-los la plenitud de la seva vida i constituint-los poble seu.

Confessem que l'Esperit de Déu ens convoca a viure a fons l'experiència del Déu Viu a l'Església, i a aspirar que ella, per la seva manera de viure i de configurar-se, sigui transparència eficaç del Déu "ric en misericòrdia", i agulló de l'esperança del Déu dels pobres⁶ enmig d'aquest món secular i apàtic.

Confessem que avui l'Esperit del Crucificat, font de vida i vent de llibertat⁷, ens fa néixer de nou com a fills de Déu i germans dels pobres, mentre ens va empenyent, història endins, fins a "l'ull de l'huracà" del nostre temps, per tal que compartim el dolor i els gemecs de les víctimes de la dominació econòmica, de la manipulació política i de la segregació cultural.

Confessem que l'Esperit del Ressuscitat ens encoratja a viure la fe al cor mateix de la injustícia⁸ i ens ungeix amb la seva audàcia, perquè pregonem la justícia que brolla de la fe⁹; amb la seva veracitat, perquè delatem el segrestament de la veritat¹⁰; amb el seu coratge, perquè lluitem contra el poder dels ídols; i amb el seu amor, perquè ens solidaritzem amb els sofrents

d'aquesta història (mal anomenada) de progrés.

Proclamem "la benaurança dels pobres", perquè la fraternitat de Déu no exclou ningú, perquè tots els éssers humans, pel do de l'Esperit, som igualment anomenats fills seus.

Proclamem que l'autenticitat d'aquesta benaurança divina tan sols s'acredita, en la història, quan els homes i les dones ens aproximem als necessitats i ens agermanem amb ells, en lloc de passar de llarg davant els qui es troben arraconats a la cuneta de la història.

Proclamem que Jesús ens ha ensenyat a clamar "que vingui el Regne de Déu", que és el Regne d'una fraternitat real i efectiva.

Proclamem l'actualitat i la vigència de la promesa del Regne de Déu, malgrat el seu caràcter conflictiu, i de carregar amb l'oposició de l'ordre establert en la nostra societat.

Proclamem una esperança que ens atorga la llibertat de dissentir de l'opinió majoritària ("tan sols podem aspirar a anar tirant") i de trencar amb l'evidència comuna ("el futur que ens espera serà més d'això mateix").

En plena foscor històrica, **proclamem** la possibilitat d'un futur nou per als pobres, i el nostre compromís per explorar i explotar al màxim el ric filó del que és encara inèdit, però ja viable: la utopia del Regne de Déu.

Proclamem que aquesta història pot donar de si quelcom diferent i alternatiu, és a dir, que pot ser reversible.

Proclamem que l'esforç per fer justícia als crucificats de la història i per garantir la vida abans de la mort, atorga l'accés, acreditat per Déu, a la vida després de la mort.

Proclamem que l'Evangeli de la creu és força i saviesa de Déu, i ens omplim del goig de Jesús cada cop que, en aquesta acollida als pobres, als malalts i als marginats, Déu mateix se'ns revela com a proper a la història dels homes¹¹.

ANTOLOGIA

L'Esperit ve a fer-nos fills d'un Déu-Pare, no esclaus d'un Déu-Poder dominador. En enviar-nos el seu Esperit al fons dels nostres cors, Déu ens mostra que el que vol de nosaltres és una lliure i total confiança, no un temor d'esclau. Déu no és un poder hostil que ens hàgim de guanyar amb esforços servils i a qui hàgim de mirar amb sospita desconfiada. Amb l'Esperit Déu ens declara que vol ser sobretot Déu-amb-nosaltres, en relació lliure i amorosa.

Aquesta relació filial, lluny de portar-nos a un exercici insolidari de la llibertat entesa individualísticament, ens ha de portar a una amorosa i generosa solidaritat amb tots els homes i dones. No podem considerar-nos veritablement fills de Déu Pare sense viure efectivament com a germans amb tots els fills del mateix Pare.

Quadern 83, Vent de llibertat, font de vida, pàg. 18.

El món dels marginats és *silenciós* i està *silenciat*. Ells no parlen, i d'ells ningú no en parla. No tenen veu (sindicats, etc) i estan fora de la llei. Molts saben que si denunciem la seva situació acabaran pitjor, ja que no tenen DNI, no tenen permís de residència, treballen clandestinament, viuen en una pensió que no compleix les condicions legals o no han dut els seus fills a l'ensenyament obligatori. Prefereixen callar. I la societat prefereix no parlar-ne (encara que ja hem indicat que hom en va prenent consciència): és especialment remarcable el silenci reiterat dels Mitjans de Comunicació Social, que solament s'ha trencat puntualment en temes candents com el dels amotinaments a les presons, les manifestacions de veïns contra la droga o les agressions de "skin heads" (caps rapats) a traseünts.

Algunes vegades, els Mitjans de Comunicació Social han parlat del problema amb un valor i una claredat dignes d'elogi; altres cops, en canvi, han informat amb flagrants manipulacions, tal com expliquen alguns dels qui treballen immersos en la realitat de la marginació. En qualsevol cas, el que predomina és el silenci. I no és difícil intuir el significat d'aquest silenci nostre: amaguem un sentiment de culpa col·lectiva. Callem perquè en el fons sabem que som corresponsables d'aquest drama.

Les persones marginades sembla que solament tinguin *present*. No recorden. No esperen. Sols viuen l'avui. I en l'avui, sols viuen. Tot fa pensar que no tenen sentit històric. I això és quelcom que desconcerta els qui s'hi apropen: com pot ser que no vulguin recordar d'on vénen i que semblin no esperar res del demà? Però àdhuc això ho hem de matisar, ja que de vegades hom sí que es troba en els marges amb persones que els agrada de contar llur vida: amb tot, no surten d'aquí, d'aquesta narració repetitiva. Aquest record del passat no els porta a tenir una consciència de transformació, d'esperança de futur, de sentit de l'esdevenidor. Quan hi ha record, és un record sense història.

Quadern 46, Teologia de la marginació, pàg. 6-7.

Els cristians haurem de proclamar que el fet de confessar amb els llavis una "divinitat de Jesús" de forma merament verbal, no és una garantia de salvació per a ningú (i menys encara si es pretén d'esgrimir aquesta confessió en contra d'aquells que intenten correspondre amb fe a la dignitat divina dels pobres). En el cristianisme hi ha quelcom encara més important que la mateixa divinitat de Jesús, a saber: la divinitat *de Déu*, que és la que fa que únicament pugui ser Fill de Déu, Unigènit i Estimat del Pare. Aquell, la manera de viure del qual, el dugué a ser eliminat pels poders polítics del seu temps, i "comptat entre els malefactors" per les autoritats religioses del seu poble. (...)

Però encara que l'autenticitat de la nostra fe es juga en el terreny intramundà, temporal i secular de la construcció d'una convivència fraterna, això tampoc no implica la reducció del Regne de Déu a les meres dimensions mundanes i sòcio-temporals. Aquí podem percebre la part de veritat que hi ha en les reaccions contra un secularisme extrem: el cristianisme no és una estratègia sòcio-política, sinó al contrari: ens descobreix la dimensió autènticament transcendent de l'home, la qual traspasa tota consideració exclusivament sòcio-política. Ens descobreix que l'home –tot home, tota vida humana– té un valor absolut perquè és objecte d'amor incondicional per part de Déu Pare. És per això que tot allò que s'opera en la temporalitat i en la humanitat «té un pes immens de glòria eterna». I per això també deixà escrit St. Agustí: «que ningú no vagi dient que si no estima el seu germà ofèn només un home... però que contra Déu no vol pas pecar. Com no has de pecar contra Déu quan peques contra l'amor?» (In. Jo. 7,5).

Quadern 21, Manifest contra un cristianisme espiritualista, pàgs. 11 i 16.

2. LA NOSTRA VISIÓ DEL MÓN

[La teologia] "posseeix, per dir-ho d'alguna manera, un olfacte especial alimentat per les seves pròpies tradicions, una agudesa pròpia per a percebre les injustícies i desemascarar les ideologies que les encobreixen, per tal d'alliberar dels ídols, que dirien els profetes. Es tracta d'una competència cognitiva no assegurable transcendentament, sinó generada, conservada i reactualitzada històricament. Es tracta d'una competència amenaçada, que pot perdre's, en la qual cal ser iniciat i educat, i que, mantenir-s'hi, exigeix l'esforç permanent de la conversió.

Crec que és aquesta competència -encara avui viva en certes comunitats eclesials i en les tradicions profètiques que elles mantenen vives- la que sap percebre, en la ideologia neoliberal del mercat capitalista, no sols una ideologia, sinó una idolatria: l'expressió d'un ordre social que exigeix sacrificis humans i, en definitiva, la mort del Déu de Jesús de Natzaret per tal d'entronitzar el seu propi ídol"¹².

En el planeta dels naufrags

La nostra fe ens ajuda a percebre amb horror, indignació i intranquil·litat els enormes sofriments i la inhumana injustícia que allotja el món actual. El nostre planeta s'ha convertit en el planeta dels naufrags (G. Latouche).

Són els milions d'éssers humans que neixen a la vida només per morir abans d'hora, víctimes de la fam i de la misèria¹³; els milions de refugiats i desplaçats com a conseqüència dels conflictes polítics i naturals, que protagonitzen un èxode que, segons Joan Pau II, constitueix, potser, "la major tragèdia de totes les tragèdies humanes del nostre temps"¹⁴; els pobles i comunitats, les cultures dels quals estan al límit de l'extinció, que lluiten pel reconeixement de llur identitat¹⁵; les víctimes de la guerra i de la lògica armamentista de la nostra cultura¹⁶; els damnificats del fracàs de la revolució de l'Est¹⁷, i molt particularment les víctimes de la desoladora situació africana o del conflicte iugoslau¹⁸; el nombre creixent de nous pobres dels països rics, ciutadans i ciutadanes privats de feina i reduïts a una supervivència assistida¹⁹; la plèiade de nens que no mereixen el dret de viure amb dignitat²⁰; els habitants de la presó de les societats democràtiques, una institució per a marginats, marginada i marginadora²¹. Tots ells formen part d'aquesta galeria d'incomptables rostres humans ferits per les injustícies d'avui²². "*És aquí, on són els catecúmens d'avui*" (E. Jünger).

No podem sinó compartir la visió dels qui contemplen el nostre món com una realitat dividida i antagònica, feta de "*rics epulons*" obsessivament (in)satisfets i de "*pobres llàtzers*" que només esperen recollir les engrunes que cauen de la taula dels senyors d'aquest món.

La percepció d' "*un món inhumà, en el qual no interessa la família humana, sinó el propi interès*", ens ha portat a tractar permanentment de comprendre en la seva profunditat els mecanismes que engendren l'abisme de la desigualtat²³ i l'holocaust de la pobresa, per tal de lluitar eficaçment per un món més just²⁴.

La situació és molt greu i ens afecta tots. No hem ni podem oblidar mai els milions d'éssers humans que, en el món, sobreviuen heroicament en la misèria. Ells, com escriu E. Sabato, "*són els màrtirs*". Vivim en un ordre mundial de barbàrie, en el qual una multitud de

molts milions dels seus membres és sobrera. La seva exclusió és el resultat inevitable de la voracitat del sistema econòmic, que s'encarna en institucions i en persones concretes, en magnats econòmics inabastables i en, aparentment, inalterables consellers i planificadors de la gestió, dels quals gairebé depenen les autoritats polítiques, fins i tot quan són formalment democràtiques.

Els pobres són les víctimes de la violència de l'economia del mercat neoliberal tal com està organitzat i com funciona de fet²⁵. Aquesta situació mundial de pobresa i d'explotació és la conseqüència d'un model de desenvolupament sacrificial (que eufemísticament algú pot atrevir-se a anomenar "efecte col·lateral" del sistema).

La teodicea²⁶ del sistema

La fe cristiana i la memòria de les víctimes ens situen frontalment enfrontats al discurs dominant que tot ho encobreix amb l'ajut inestimable dels mass mèdia, tant a escala mundial com regional²⁷. El "pensament únic" (I. Ramonet) funciona com una autèntica teodicea (l'apologètica neoliberal) dels privilegiats, orientada a justificar davant el tribunal de la raó l'estat de coses de l'ordre mundial, naturalitzant-lo²⁸.

El fonamentalisme de l'economia de mercat i la proclamació del final de la història (F. Fukuyama) són algunes de les peces d'aquesta teoria de la inevitabilitat, rera la qual s'amaguen les contradiccions del liberalisme modern²⁹ o les fal·làcies religioses del mercat³⁰.

Sense adonar-nos, hem estat astutament suggestionats pel mite de l'absència d'alternatives globals. L'acció política resta atrapada per TINA ("There Is No Alternative"). No hi ha alternativa, exclama la dreta com a coartada. No hi ha alternativa, repeteix l'esquerra com a excusa.

*A poc a poc, s'ha introduït "una filosofia pessimista de la història que afavoreix més l'ensopiment i la resignació que la rebel·lia i la indignació, i que, en comptes de mobilitzar i polititzar, tan sols contribueix a augmentar els temors xenòfobs... La sensació que el món s'ha escapat del control de la majoria dels mortals es conjuga amb la impressió que -una mica com en l'esport d'alt nivell, que obre una bretxa semblant entre els qui el practiquen i els espectadors- el joc polític és cosa de professionals, per tal estimular, especialment en les persones menys polititzades, una desvinculació fatalista, evidentment favorable a la conservació de l'ordre establert"*³¹.

Aquest encobriment de la veritat en el nostre món produeix la malaltia cultural de la ceguesa (J. Saramago) o del "son de inhumanitat" (J. Sobrino). El pathos d'indignació, per la impostura, i de solidaritat afectada pel sofriment de les seves víctimes, produeix resistències envers la mentida implantada i propostes que guareixen la vista i provoquen la sortida de la letàrgia alienadora en què vivim.

Vist l'actual procés mundial amb els ulls "dels de sota", ens ha semblat que el raonable és parlar de conquesta, i no pas de globalització³²; condonar el deute e(x)tern del Tercer Món³³, posar en evidència la baixa intensitat de la democràcia dels països rics³⁴ i qüestionar el neoliberalisme, perquè volem apostar per un desenvolupament social just i equilibrat que es situa a les antípodes dels qui opten per una política econòmica i social que beneficia una petita part de la població (35). D'aquesta manera, hem intentat facilitar la sortida de la postmoderna minoria d'edat que patim avui: la de la servitud als interessos economistes del mercat.

ANTOLOGIA

Els negroafricans i les negroafricanes no somnien amb grans luxes. Somiem simplement amb el que pot somniari qualsevol ésser humà en llevar-se: poder menjar, vestir, llegir i escriure, treballar, aixoplugar-se, respirar aire pur (ja que avui l'Àfrica Negra s'ha convertit en un dels grans abocadors dels residus tòxics dels països industrialitzats).

Els africans i les africanes no pretenen aconseguir el grau de luxe i de riqueses de les societats europees. Les seves pretensions són més modestes i més senzilles. Consisteixen, fonamentalment, a deixar de ser el *gran bressol de la mort* per tornar a ser el *bressol de la vida*, Però d'una vida mínimament digna.

Quadern 73, Àfrica Negra, pàgs. 16-17.

En l'altra cara del món hi ha els desvalguts, els desheretats, els desposseïts, els qui ja no poden constatar que la seva vida tingui cap sentit, o bé perquè un accident de la seva sort – malaltia, disminució física o mental, hostilitat ambiental– sembla haver los tancat els camins, o bé perquè altres els hagin arrabassat no solament el que fan sinó, fins i tot, el dret a ser. També aquests cercaran Déu com a principi de sentit: però el seu Déu ja no serà el suport per conservar tot el que tenen –perquè no tenen res que valgui la pena de conservar–, sinó la força i l'esperança que els fa descobrir un sentit en la seva vida, fins i tot amb les limitacions que no poden superar, o que els empeny a conquerir el que sense justícia ni raó els ha estat arrabassat.

Quadern 75, Parlar de Déu a l'albada del segle XXI?, pàg. 29.

Els *mecanismes* del mercat global –com ha recordat el magisteri pontifici– funcionen d'una manera gairebé automàtica i fan cada vegada més rígides cadascuna d'aquestes situacions de pobresa i riquesa (SRS 16c). La seva lògica interna afavoreix un model de *desenvolupament vicari* en el qual els rics exerceixen la funció de representar tota la humanitat en el fet de gaudir dels béns materials de la creació, i en el qual es considera normal que neixin i morin en la misèria milions d'homes i dones. Els seus raonaments ni es commouen davant de la fam de les multituds, ni experimenten l'escàndol enfront del desemparament de la piràmide creixent d'excedents humans del sistema. El sistema no té cor i “*pressuposa una mística cruel de l'acompliment i del culte a l'eficiència*”.

Quadern 87, Un orde econòmic just, pàgs. 9-10.

El fonament de la democràcia és la persona humana en la seva dimensió comunitària. L'individu, per tal de realitzar-se plenament com a persona, necessita sortir d'ell mateix, perquè la seva identitat es construeix en el trencament de la soledat, en el trobament amb els altres, en la comunicació i el reconeixement de cada ésser humà per a construir un futur en comú.

En conseqüència, la democràcia és un instrument al servei de finalitats col·lectives. L'home no és merament l'“*homo oeconomicus*” que se serveix de la política exclusivament per a garantir els seus drets subjectius i interessos propis, sinó aquell amb capacitat de deliberar i decidir també segons interessos comuns i generalitzables. L'home és conscient que el seu destí està lligat al dels altres, al “bé comú”. No hi pot haver bé individual sense bé col·lectiu, basat en el reconeixement de la dignitat absoluta de tota persona, amb tot el que això comporta. Parlar de democràcia és parlar d'ètica.

El Tercer món es al marge del món modern, no hi compta. No té veu que ressoni en els fòrums internacionals, no pesa, ni té poder econòmic. I, paradoxalment, sembla que Déu l'ha escollit per a portar endavant la seva missió. És com la veu feble dels profetes, impotents davant els faraons i els reis de torn. però això és una llei bíblica, teològica. Quan Déu vol redreçar el camí del poble, quan vol començar una cosa nova, actua no des del centre, sinó des del marge, des de la perifèria.

Abraham era un pagà desconegut i serà el pare dels creients. Sara era vella i estèril, i d'ella en sortirà el fill de la promesa. Dones estèrils engendren alliberadors, una verge de Natzaret serà la mare del Messies, un fuster serà el Salvador, uns pobres pescadors seran els apòstols de l'evangeli pel món. Aquesta mateixa llei la trobem en la història de l'església. Del marge surt vida i renovació. Ara del marge, del Tercer món, surt una vida, una veu que demana canvis; que demana passar del nostre egoisme a un món de solidaritat, demana un canvi de valors i actituds, una conversió personal i social.

Quadern 23, Acollir o refusar el clam dels explotats, pàg. 24.

3. CAMINANT DE LA FE A LA UTOPIA SOCIAL

"No es pot captar i realitzar individualment l'esperança escatològica. L'individu que volgués esperar per a ell sol, de fet no tindria res a esperar. Només es pot esperar quan un comença a fer-ho per als altres, quan un gosa esperar per als altres, per a tothom, allò que espera per a un mateix. Només en esperar per als altres, la pròpia esperança supera la pusillanimitat resignada o l'optimisme superficial. Només en esperar per als altres, la meua pròpia esperança es fa tan il·limitada, tan incondicional, tan intrèpida, que esdevé digna de Déu i de les seves promeses"³⁶.

Un projecte utòpic de societat

Ens inquieta i compromet un projecte de societat en clau d'utopia³⁷. No hi ha cap més manera de fer realitat el pla de salvació somniat i possibilitat per Déu en Jesús i el seu Esperit per a aquesta humanitat. Sens dubte, aquest compromís es nodreix d'una esperança, suada i purificada, que no fa niu en cap optimisme històric, sinó en la promesa infrangible de Déu. Això ens ajuda a resistir amb temor i tremolor aquesta temptació potmoderna de la melangia resignada i un xic cínica (o a posar-nos novament dempeus quan caiem en això), i acceptar la invitació que algú va escriure, en passar, en un mur de la ciutat de Bogotà: "*Deixem el pessimisme per a temps millors*" (E. Galeano).

L'esperança escatològica no és com una mena de "salconduit diví" que franqueja el pas cap a la vida eterna, després de morir al llit com a bons burgesos. L'esperança és una virtut teològica que ve de dalt, però que brota de la coalició amb els de més avall.

Enmig d'aquesta societat amnèsica i postmoderna, l'esperança cristiana desperta la memòria col·lectiva de les causes que van ajudar a viure i a morir amb dignitat en el passat, recupera les seves esperances i esperona la resistència crítica contra les forces de la barbàrie. Pacientment i tossudament intenta aportar un granet de sorra a la construcció d'una cultura de la participació i de la solidaritat. Aquesta fe esperançada és capaç de suscitar homes i dones experts en l'ètica ferida de la compassió, destres en la promoció d'una acció social de resistència que converteix en realitat parcial i anticipativa el món alternatiu que continuem somniant amb el Déu de la Promesa.

Segurament totes les seves realitzacions "*són coses menudes* -com diria Eduardo Galeano-. *No eliminen la pobresa, no ens treuen de l'espiral de la violència, no socialitzen els mitjans de producció i de canvi, no expropien les coves d'Alí Babà. Però potser han tingut la capacitat de desencadenar l'alegria del fer i de traduir-la en actes. I, al cap i a la fi, actuar sobre la realitat i canviar-la, ni que sigui una miqueta, és l'única manera de provar que la realitat és transformable*"³⁸.

L'esperança cristiana no és un beuratge fantàstic per a ingenus somniadors, que permet viatjar virtualment al "país de les meravelles d'Àlicia", on es celebra el no-aniversari. Però tampoc no és una mena d'alcohol per a legionaris que permet saltar els parapets amb la gosadia i la ceguesa dels qui són inconscients dels riscos i de les dificultats amb què es trobaran en el camp

d'acció en favor de la justícia. L'esperança forneix per a construir amb realisme el camí vers la utopia social. L'esperança ens ha recordat, també, que "lluita" és un nom de l'esperança.

Utopia i realisme

Durant vint anys, hem volgut conjugar l'horitzó utòpic de la mirada amb el realisme de la viabilitat dels passos a donar. No volem renunciar a la convicció, apresada dels millors testimonis, que és possible mantenir l'horitzó utòpic sense renunciar al pragmatisme que cal per a la realització dels objectius concrets a curt i a mig termini³⁹.

Igualment, pensem que la reforma o transformació social només és possible si coneixem suficientment la realitat i els seus valors subjacents, i si estudiem i analitzem els diferents corrents ideològics i cerquem possibles punts de trobada i de comunió, en aquesta lluita per la justícia.

Hem volgut que aquest estil fos present en el nostre debat i en el nostre pensament. Hem criticat la incompatibilitat de les polítiques de plena ocupació a escala mundial amb un ordre econòmic i social que deixa a la cuneta prop de la meitat de la població del planeta terra. Però també hem posat l'accent en polítiques que tendeixen a la plena ocupació, entenent-la, no com "l'ocupació o treball" clàssics del s. XIX i primera meitat del s. XX, sinó com a tota activitat socialment útil i que enriqueixi humanament la persona que la realitza⁴⁰.

Hem insistit en la urgència de cercar fórmules econòmiques i socials de "solidaritat econòmica" envers els col·lectius menys afavorits: p.e. el plantejament de la renda mínima d'inserció. Però, a més, hem formulat petites propostes d'articulació d'un nou sistema de distribució de la riquesa produïda amb motiu dels avenços tecnològics, i l'aposta a favor que tota la ciutadania pugui accedir a una renda econòmica (salari ciutadà)⁴¹.

Hem intentat realitzar una crítica constructiva sobre el procés d'incorporació d'Espanya a la Comunitat Europea, i també al Tractat de Maastricht. Tot i acceptant els seus aspectes positius, però mostrant-nos cauts enfront del risc d'una construcció d'Europa basada en la unió econòmica i monetària, però sense contingut social. Alguns d'aquests riscos apuntats en els nostres Quaderns s'estan plantejant avui dia amb tota cruesa en el debat sobre la construcció europea i l'ampliació de la Unió vers nous països⁴².

Hem defensat l'Estat del Benestar⁴³, construït bàsicament a partir de l'acabament de la segona guerra mundial i amb una forta influència de forces polítiques d'esquerra i de pensament socialcristià, així com de les organitzacions sindicals. Les seves intuïcions sobre la universalització dels drets socials bàsics en educació, salut, pensions, prestacions per desocupació, vivenda, etc., continuen essent vàlides avui.

Els Quaderns CiJ es van presentar en societat parant esment a un dels actors socials clàssics de la transformació social: els sindicats, en les noves condicions tecnològiques i socials de la dècada dels vuitanta⁴⁴. Però la història ens va portar a tenir en compte aquests nous actors socials anomenats voluntaris⁴⁵. Hem constatat, com altres col·lectius, el risc d'un voluntariat "paracaigudisme social", que no qüestiona les arrels del sistema econòmic i social en què vivim, i la necessitat de continuar articulant, entorn del voluntariat, un discurs crític, emancipador i realista, que permeti al voluntariat de contribuir a la viabilitat d'un projecte polític de justícia.

Força menys del que haguéssim volgut, també hem avançat, amb tot, debats i reflexions sobre assumptes, com la insubmissió⁴⁶, que foren polèmics al seu moment. Avui dia els seus plantejaments han estat ja assumits per una part de la societat i, sens dubte, han col·laborat, no sols a la modificació de la normativa legal sobre el servei militar, sinó a la defensa de la "cultura de la pau". Malgrat no s'hagi arribat a la desaparició de l'exèrcit, sí que ha contribuït que vagi quallant en la societat la idea que l'actuació armada massa sovint no està justificada, puix que és inadequada als problemes actuals, per les greus conseqüències econòmiques de les guerres i per les injustícies econòmiques i socials que s'imposen per a la seva superació.

La causa de la justícia versus la visió conservadora de la realitat

La crisi de la causa de la justícia no s'ha produït fonamentalment per la caiguda del mur de l'Est i la crisi de l'esquerra a Occident⁴⁷, sinó, sobretot, pel triomf cultural de la visió conservadora de la realitat. Conscients d'això, hem sentit la dificultat de com acostar-nos als joves⁴⁸, que tenen enfront seu un present i un futur enormement vulnerables, a causa de l'impacte de les condicions socials i culturals adverses (especialment pel que fa a l'accés a l'ocupació). És en aquestes condicions, que han d'aconseguir l'emancipació pròpia de l'edat adulta i forjar-se una consciència ciutadana solidària. Conseqüentment, la nostra reflexió ha donat entrada a l'àmbit de l'educació⁴⁹, en societats, com l'espanyola, molt poc propenses a la cultura de la solidaritat internacional⁵⁰.

Cerquem, com altres col·lectius, valors educatius que esvaeixin la "tristesa de ser home" i forgin ciutadans i ciutadanes d'un demà, la pedra angular del qual no resti assentada sobre l'individualisme ferotge i la cruel competència, sinó en la lliure implantació dels valors de la solidaritat, del bé comú i de la universalitat dels drets humans, que són les llavors del Regne de Déu i els fruits serenyos de la llibertat dels seus fills⁵¹.

Una església companya de camí vers la utopia social

En aquest camí vers la utopia, sempre ens hem carregat amb la responsabilitat de formar part activa de l'Església. Ella pot arribar a ser, d'una manera més habitual i universal, el que ha estat molt circumstancialment en alguns llocs del nostre món: una extraordinària companya de camí en aquesta afanyosa lluita per fer del planeta la casa comuna de la diversitat humana.

L'església compta amb arguments suficients per a ser "*la manifestació provisional d'allò que Déu vol per al món*" (K. Barth). Ha estat convocada per Déu per a ser testimoni, allà on es faci present, de l'Esperit de Jesucrist en el món, i està cridada a ser l'església dels pobres. La fidelitat a la seva vocació requereix l'escolta obedient de la crida a la reforma evangèlica que permanentment li profereix el seu Senyor.

Molt recentment, hem dedicat una llarga reflexió als desafiaments que té al seu davant l'Església del tercer mil·lenni⁵². No els tornarem a repetir. Ara ens limitarem a reiterar algunes de les conclusions d'aleshores: "*tant la democratització dels procediments com la plena igualtat de la dona i l'exercici de la crítica, són valors que l'Església ha d'acceptar en el pròxim mil·lenni, fins i tot quan, després, hagin de ser regulats d'acord amb la casuística i les circumstàncies. Tanmateix, caldrà fer-ho de tal manera que, aquesta regulació, tingui cura de salvaguardar-los, i no pas de fer-los desaparèixer, com a valors*".

En aquests moments, volem deixar constància d'alguns accents de la nostra eclesialitat.

Eclesialitat i crítica

De K. Rahner vam aprendre aquesta eclesialitat que enclou una relació crítica amb l'Església.

El nostre sentit eclesial és un moment necessari i imprescindible de la nostra determinació de "fer la salvació" de Déu en el nostre món. Qualsevol amor a l'Església real *"que no estiguis animat i limitat per aquesta determinació, no seria més que idolatria i participació en el tremend egoisme d'un sistema que cerca la seva raó de ser en si mateix"*.

L'amor a aquesta Església no és allò primer i definitiu de la nostra existència, sinó una dimensió derivada de la seva condició de Sagrament de Salvació, d'àmbit humà i frater, de la trobada salvífica amb el Misteri Benvolent, que és el Déu revelat en Jesucrist i el seu Esperit. Des de l'interior mateix d'aquest Poble de Déu, d'aquesta Comunitat de deixebles i d'aquest temple de l'Esperit, el nostre punt de vista no sempre s'ha identificat amb el de l'església oficial en la seva manera externa d'organitzar-se i de comportar-se, i, conseqüentment, hem mantingut amb ella una relació crítica, alhora que esperançada.

Durant aquests vint anys, hem comès errors i pecats en l'exercici de la crítica. Voldríem haver après d'ells a ser més humils i creadors de comunió. Tanmateix, en aquests temps difícils per a la profecia a l'interior de l'Església, voldríem afirmar, amb fermesa creient, que aquesta relació crítica i esperançada amb l'Església *"és eclesial, considerada en si mateixa, perquè també l'Església com a institució, en raó de l'interès de Déu per ella, està sempre, al capdavall, oberta i sotmesa al seu Esperit, el qual és sempre quelcom més que institució, llei, tradició escrita, etc. Naturalment, a causa d'aquesta relació entre esperit i institució, els conflictes concrets entre cristians carismàtics i els representants oficials de l'Església no desapareixeran de socarrel. Fins i tot assumiran sempre formes sorprenentment noves, de tal manera que, per a superar-los, mai no disposarem de receptes ni de mecanismes institucionals prefabricats"*⁵³.

Una eclesialitat així entesa, ens ha portat també a ser crítics, p.e. amb l'evangelització d'Amèrica Llatina⁵⁴ i amb l'ofensiva oficial contra la teologia de l'Alliberament⁵⁵. En el primer cas, ens semblava que l'evangelització de l'església en aquest continent, com en d'altres, cal aclarir-la a la llum de la història d'aquests pobles, i no des dels interessos del poder eclesiàstic. En el segon, la raó de fons és que sempre hem compartit, amb aquest corrent teològic, el seu discurs sobre Déu, afectat pel dolor dels pobres, i la seva manera de parlar sobre el que de salvació i de perdició s'esdevé enmig de llurs històries de pobles crucificats.

Teologia i mística

La nostra proposta teològica ha pretès ser sempre sensible al clam i al dolor dels explotats⁵⁶ i inserir-se, a poc a poc, en aquest món de marginació⁵⁷. Ens ha semblat que els nostres interessos i compromisos teològics s'assemblaven més als del Déu de Jesús, a mesura que creixia la nostra sensibilitat envers el sofriment de l'innocent. Hem cregut que aquesta manera de parlar de Déu, nascuda *"d'una mística del sofriment al costat de Déu"* (J.B. Metz)⁵⁸, és el que, al llindar del segle XXI, expressa millor la seva identitat⁵⁹, tot i la seva inadequació, i també la seva rellevància, quan ens adrecem a l'agnòstic⁶⁰.

Llocs de presència i de missió

Un cristianisme bel.ligerant contra la injustícia, privilegia *la perifèria i la frontera* com a llocs de la seva presència missionera. "Acampa", com el Servent de la Justícia de Déu⁶¹, en els territoris habitats pels éssers humans anorreats, sistemàticament empobrits i tractats com a excedents humans, per a oferir-hi i desplegar-hi tot el potencial de compassió, de reconeixement i d'universalització que atresora l'església. Construeix el seu habitatge en aquest laberint de paratges diabòlics on la humanitat corre riscos creixents, i hi fa sentir la seva veu profètica, a fi de sacsejar la inèrcia i l'apatia de la cultura dominant, i proposar creativament i imaginativament noves experiències d'humanització. Recorre sens parar aquesta interminable franja de terreny que mena vers l'exterior, vers els estranys, vers el món "estranger", vers els "gentils" del nostre temps, i estén ponts perquè, donant i rebent a la manera del Déu trinitari, es produeixi la trobada fraterna i amistosa amb tots ells.

Allò que és *perifèric* i allò que és *fronterer* no són característiques accidentals de l'església, sinó elements de la seva constitució com a Església de Jesús, el Fill de Déu, el qual, en la seva creu, es va emparentar i es va fer seus els estrangers sense ciutadania i les víctimes de la injustícia.

ANTOLOGIA

Al meu entendre, s'equivoquen aquells que enterren el sindicat, o el consideren com un fenomen superat. No, el sindicat continua sent una peça indispensable per a la millora i la transformació de tota societat on hi hagi injustícies. Ara bé, el model de sindicat vàlid per a aquesta dècada crec que ha de conjugar, alhora, una línia ideològica clara de transformació i de canvi de la societat –en tot el que aquesta tingui de negatiu– amb una pràctica negociadora, d'una banda envers els poders públics, i, de l'altra, envers les organitzacions empresarials –pràctica negociadora assentada, per suposat, en estructures tècniques i organitzatives potents–. Tan sols mitjançant aquesta fórmula reivindicativa-contractual, crec que pot avançar, el sindicat, a través d'una via on tots els conflictes siguin regits per la negociació, amb vista a la conformació d'una estratègia que doni resposta a una crisi que no és merament conjuntural, sinó que té un rerafons fortament estructural.

Quadern 1, El sindicalisme en la dècada dels vuitanta, pàg. 31.

La desocupació, de tota manera, és un repte important. Les xifres continuen impressionant tot i que ja hi estem familiaritzats des de fa gairebé una dècada. El pitjor és que no disminueixen. Divuit milions de persones, gairebé un 11% de la població activa, no té feina a la Unió Europea, la nova potència econòmica integrada. El motor d'aquesta potència, Alemanya, que fins als seixanta necessitava importar treballadors, té quatre milions de desocupats, el 10% dels seus recursos humans a l'atur. Espanya va al capdavant, més del 20% segons les xifres de l'EPA. Els països de l'antic bloc de l'Est s'han afanyat a "aconseguir" aquesta convergència real en el seu camí cap a la Unió Europea. I això que el criteri de les enquestes per elaborar les estadístiques és ben benèvol: per poc que s'hagi treballat en el període de referència, encara que sigui precàriament i malament, ja no es considera un desocupat.

Especialment greu és la situació dels parats de llarga durada, de les dones i dels joves (pràcticament el 20% a la Unió Europea i el 40% a Espanya no troben feina). Aquest cop les estadístiques no són gens fredes. Si per cas, no ens atrevim a sortir del món desenvolupat... Allà hi ha les pateres per recordar-nos el que passa fora de la fortalesa europea.

Quadern 93, El repte del treball, pàg. 4.

Una pregunta lògica en acabar aquesta reflexió: ¿qui seran els *subjectes de/ canvi*? ¿A qui correspon proposar, pressionar, lluitar per tal que el projecte del salari ciutadà pugui esdevenir realitat algun dia? Evidentment correspon al conjunt de la societat: moviments socials, partits polítics, institucions educatives, etc. Però és indubtable que a qui més directament correspon aquesta tasca és al moviment sindical. ¿Per qué diem això?

Per una raó molt clara: la lluita per un model de societat en que tothom pugui treballar, però treballar cada vegada menys i cada vegada millor, per poder dedicar-se a activitats més gratificants, més creatives o més solidàries ¿no enllaça amb les aspiracions més genuïnes del moviment obrer? «A diferència del projecte de renda mínima, el nostre projecte no trenca amb la lògica tradicional de la lluita sindical per assolir vacances pagades, permisos de maternitat, jornades de formació, etc.». Estem convençuts que si el sindicalisme de classe té futur és precisament perquè aquest debat ja ha entrat, en bona mesura, en l'interior dels sindicats europeus. Els sindicalistes preocupats per les rapidíssimes mutacions tecnològiques i culturals a que la societat moderna es veu sotmesa ho saben molt bé. Però també són conscients que dins els sindicats hi ha encara massa inèrcies de la vella cultura del treball. És clar que l'acció sindical tradicional en la seva lluita pel poder adquisitiu dels treballadors, per les condicions de treball, per l'estabilitat en el treball, etc. és tan necessària com sempre, però actualment els objectius sindicals han d'anar molt més enllà.

Quadern 30, Renda mínima garantida i salari ciutadà, pàg. 47.

Caldrà evitar les lamentacions fondes contra el nostre temps i els memorials de greuges contra els joves, atès que ambdues coses impedeixen escoltar els batecs més profunds i recollir la remor de fons oblidada, on fan niu les oportunitats. No conec res d'important en l'àmbit educatiu que hagi nascut de l'apocalíptica, ni res de positiu que sigui generat per la desesperança. L'apocalíptica, com a tarannà educatiu, engrandeix la sobrecàrrega de l'educador, activa les mines intel·lectuals i morals del alumnes i, sobretot, impedeix caminar amb els dèbils. Fer camí amb un educador desesperançat és la desgràcia pitjor que li pot passar a un subjecte fràgil! Encara que les oportunitats d'un moment concret calgui descobrir-les a través del forat del pany, l'educador haurà de recordar que "per causa dels desesperançats se'ns ha donat l'esperança".

Quadern 62, La galàxia dels joves, pàg. 38.

L'ésser humà té al seu abast petites experiències en les quals una pèrdua de si mateix per una causa més gran se li ha convertit en salvació. Però no té al seu abast *la verificació plena i absoluta* que la donació total de la pròpia vida sigui la seva salvació. Potser, fins i tot, aquesta falta de verificació sigui necessària perquè la donació sigui tal, i no un simple càlcul.

La paradoxa esbossada és, doncs, una paradoxa d'aposta. És, a més, una paradoxa freqüent en Jesús, qui proclama benaurats els pobres i els que ploren, però no perquè la pobresa i el plor siguin criteris de felicitat, sinó perquè ells són (i seran) posseïdors del Regne de Déu i de la riulla definitiva. Aquí tenim una altra vegada paradoxa i aposta.

Fer-se ressò del clam que ve de l'altra banda per manifestar el que van significar per a ells els cinc-cents anys d'interrupció del seu procés, d'assimilació d'una religió que els va ser imposada, de sotmetiment de les seves estructures econòmiques, polítiques, culturals, al model de la cultura europea. Ells també agraeixen a Déu poder estar vius i haver pogut resistir, haver arribat fins al 1992 i poder dir la seva paraula juntament amb les paraules dels altres. Es tracta d'una qüestió de justícia: escoltar-los perquè mai no han estat escoltats.

Quadern 44, Com celebrar el 5è centenari, pàg. 9.

Se sap que, actualment, es produeix un 10% més dels aliments que necessitem per viure tota la humanitat i, això no obstant, moren de fam 35.000 nens cada dia. I d'adults que perden la vida com a conseqüència de la desnutrició en són, com a mínim, una quantitat semblant. O sigui, l'economia està "organitzada" de tal manera que produeix, cada vint-i-quatre hores, 70.000 morts, pel cap baix. Que jo sàpiga, no hi ha hagut cap guerra que s'acosti, ni de lluny, a aquesta crueltat. I el que és pitjor, és que aquestes xifres van en augment. Perquè cada any que passa hi ha més pobres, que cada vegada són més pobres. En efecte, segons l'*Informe sobre desenvolupament humà 1996*, de Nacions Unides, el fenomen més important que s'està produint en l'economia mundial és la *creixent concentració de la riquesa en menys països i, dins d'aquests països, progressivament en menys persones*. De manera que la distància entre rics i pobres cada any és més gran. Les dades són ben conegudes. El 20% de la població mundial consumeix el 85% de la riquesa que produeix el planeta. Això vol dir que el 80% dels habitants de la terra s'ha d'accontentar amb el 15% dels béns que es produeixen a tot el món. I repeteixo, són dades de l'ONU, tal com estaven les coses el 1996. Avui segurament estan pitjor.

Pot tenir futur un món així? ¿Pot tenir bona consciència una Església que es remet a Jesús i que viu tranquil·la en una "organització" mundial que produeix tanta mort i tant de sofriment? Si l'Església diu que ella representa Jesús i el seu Evangeli en el món, ¿què hi té a dir davant d'aquesta situació? Què hi diu, de fet? I sobretot, què fa? Són preguntes que se li acudeixen a qualsevol. Però preguntes que van, no solament des de l'Església als pobres, sinó, sobretot, *des dels pobres a l'Església*.

Quadern 88, Escoltar el que diuen els pobres a l'església, pàg. 3.

La immensa majoria de la nostra societat (fins i tot d'aquells que desitgen ser bons i solidaris) opta per viure com si el món anés pel bon camí i funcionés suficientment bé, reconeixent-ne els errors, per descomptat, com si fossin coses aïllades que s'han de millorar. El Servent del Senyor sembla que creu que el món va pitjor, humanament parlant, tot i que s'hi poden reconèixer innombrables virtuts parcials (i, sobretot, una gran solidaritat anònima). Aquesta opció prèvia acostuma a dividir les opinions: el qui té postures de desautorització global acostuma a ser desautoritzat per la societat a la qual no deixa sentir-se còmoda. Però el servidor del poble crucificat no pot acceptar un sistema econòmic la primera voluntat del qual no sigui eradicar la misèria. No transigirà amb una societat que "prefereix esperar" emparant-se en el fals argument que "si continuem progressant" la misèria desapareixerà per ella mateixa.

Quadern 96, Servir, la lluita per la justícia, pàg. 29.

4. UNA MIRADA CARREGADA DE FUTUR AL SEGLE XXI

"Si creiem en alguna cosa, si tenim en el nostre interior energia suficient, passió suficient i ganes de viure, podrem trobar en els recursos que ens ofereix el món actual els mitjans necessaris per fer realitat alguns dels nostres somnis" (Amin Maalouf).

Entrem al tercer milenni amb algunes lliçons apreses i amb una colla de desafiaments a enfrontar⁶².

No es tracta de fer-ne ara un inventari exhaustiu. A més del gran desafiament de la pobresa, que és la qüestió sense resoldre que hereta el segle XXI, n'hi ha alguns altres de molt fiblants, dels quals ja ens hem ocupat en altres moments.

Drets humans i ordre internacional just

Els Ideals humans d'igualtat, de llibertat i de fraternitat, recollits en la Declaració de drets humans, no troben la realització o "historització", per emprar l'expressió d'I. Ellacuria, que està reclamant el nostre temps. Hem estat incapaços d'establir, entre aquestes nocions, relacions pràctiques d'interpretació activa o de presència mútua. Durant els anys de la guerra freda, corrien mals temps per a confraternitzar, i es van demanar la llibertat i la igualtat per separat. Ara, en plena apoteosi de la mundialització i de la llibertat de mercat, la fraternitat ni tan sols apareix en el compte dels resultats dels vencedors, i el balanç de l'estat de la igualtat i la llibertat en el món no pot ser més eloqüent: resten bloquejades, en llur desenvolupament integral i en llur abast universal. En general, preval el discurs sobre els drets individuals i socials per damunt de l'esforç per activar la *connexió genètica* de llur condicionament recíproc, a fi que els drets humans esdevinguin, també, els drets de la humanitat. Per això, la defensa de la primacia de la solidaritat internacional per damunt de la lleialtat a (ls interessos de) la pròpia pàtria no resulta avui "políticament correcta", malgrat sigui el millor test per a esbrinar la condició "nacionalista" i el caràcter excoent de les polítiques exteriors dels Estats rics.

Tal i com estan les coses en el món, la presumpció d'una societat democràtica s'ha convertit en una condició necessària, però ja insuficient, per a la salvaguarda dels drets i les llibertats dels habitants del "llogaret global". Avui, adquireix un protagonisme estelar -de "*conditio sine qua non*"- l'acompliment de l'article 28 de la Declaració Universal dels Drets Humans: "*Tota persona té dret que s'estableixi un ordre social internacional en el qual els drets i les llibertats proclamats en aquesta Declaració esdevinguin plenament efectius*".

Un panorama com l'actual suscita greus preocupacions sobre el futur de la família humana, de la llar comuna i de l'ecosistema humà, que són els imaginaris amb què somniem aquesta humanitat, segons com sigui el codi (el nexa biològic, el pacte social i el cos social) des del qual articulem la pertinença comuna de tots els seus membres. Els cercles d'identitat en els quals la despleguem (familiar, local, regional, nacional, comunitat internacional, mundial) pateixen les ferides més pregonas del nostre temps. Pobresa, fam, guerres, xenofòbia, exclusió, discriminació de la dona, racisme, conflicte cultural, nacionalismes excoents i fonamentalismes fanàtics, són algunes de les tumoracions produïdes per la pandèmia caïmita que ens assola. Curiosament, la interdependència s'ha convertit en una nova frontera per als drets humans. En

ella, els drets de la solidaritat constitueixen segurament la major necessitat d'una humanitat que desitja esquivar les amenaces d'aquest final de segle i assolir els seus millors somnis d'igualtat i de llibertat, tan esplèndidament expressats en les llistes de les diferents generacions de drets.

Una mentalitat cultural afectada pel dolor de les víctimes

Fa ben poc, encara, en la presentació d'un quadern sobre la igualtat com a una fita pendent, féiem la reflexió següent: *"la igualtat no és possible (i fins ens sembla dolenta), perquè la nostra obsessió per la felicitat ens porta a crear desigualtats (que tampoc no ens faran més feliços). Però, quelcom en nosaltres continua intuïnt que la igualtat és un gran valor humà. Com sortir d'aquest dilema?"*⁶³.

La resposta és molt complexa. Però haurem de tenir clar que, en realitat, els drets de la solidaritat només seran paper mullat, si no aconseguim que la mentalitat cultural i el pensament social, econòmic i polític siguin interromputs pels crits i els silencis de les víctimes, que constitueixen, segons P. Ricoeur, les arrels dels drets humans. Aquest és un esforç inexcusable per a tot pensament cristià que vulgui posseir la rellevància de la creu de Jesús a "l'areòpag" del segle XXI. Si aquest anhel (la transformació d'una cultura apàtica i indiferent al dolor humà, en una cultura compassiva) no és satisfet, no es suturaran mai les ferides obertes a les venes d'aquesta humanitat.

Vells i nous assumptes pendents

El desenvolupament sostenible del món, la cura de la terra⁶⁴, la democràcia econòmica⁶⁵, el fonamentalisme⁶⁶, la situació de la dona en el món i la perspectiva de gènere⁶⁷, són qüestions, totes elles, a les quals haurem de parar esment en el futur. En l'esforç per obrir espais de trobada, per tal de cercar camins de solució, el diàleg amb altres religions ha merescut, per part nostra, una singular atenció⁶⁸ que caldria incrementar en el futur. La nostra aportació a aquest diàleg ha mirat de posar l'accent en la creu de Jesús i en els crucificats de la història. Creiem que *en els exclosos de la terra* ("l'universal invertit") la trobada de les diverses religions pot produir la pau per al nostre món, i generar noves vies d'accés a l'autèntica universalització del cristianisme.

ANTOLOGIA

O es perpetua i aguditza l'actual model de societat: amb un elevat percentatge d'atur més o menys subvencionat (un 30 per cent?); amb un percentatge molt elevat de treballadors precaris, eventuais, submergits, sense cap dret, sobre tot joves (50 per cent?); i amb una proporció mínima d'ocupats en una col·locació segura, fixa, ben retribuïda (20 per cent?).

O s'opta per una nova visió de la societat: amb un treball compartit solidàriament, acompanyat de més "temps lliure" (no "atur"), entès com una ocupació lliure i creativa, "socialment útil", i compensada econòmicament.

La primera opció –que avui domina– condueix a un tipus de societat amb el teixit social fallit, insolidària, amb àmplies diferències econòmiques, socials i culturals. Una societat inestable i que per a mantenir-se necessita ésser repressiva, i en la que les actuals contradiccions i injustícies es veuran seriosament aguditzades.

Quadern 8, Atur, treball, planificació de futur, pàgs. 23-24.

En qualsevol cas, el projecte de societat en clau d'utopia no sorgeix del no-res, ja ho hem repetit sovint. Parteix d'unes experiències; s'ha de planificar ja des d'ara amb una nova voluntat política i cultural. Hem de lluitar perquè esdevingui realitat. Amb tots els debats que calguin, el moviment obrer s'incorporarà necessàriament a aquesta lluita. No oblidem que ha estat el moviment obrer al llarg de la seva història qui ha aconseguit que coses que dos-cents anys enrera eren simples utopies avui siguin realitats, però realitats seriosament amenaçades. En aquest sentit, el moviment obrer té un compromís molt fort si vol ser fidel a la seva història: dipositari d'una tradició impressionant de lluita protagonitzada per aquells que han estat els autèntics subjectes del canvi i de la mateixa història, no pot tancar els ulls davant les noves capes marginades, a les quals hom ha negat fins i tot la veu i la capacitat d'organitzar-se. Per aquesta raó és important l'obertura del moviment sindical i dels partits polítics als moviments socials, sovint més propers i més sensibles a les noves realitats.

Quadern 27, Un projecte de societat en clau d'utopia, pàg. 31.

És important d'assenyalar que la pretensió principal i última de la teologia feminista és l'alliberament de tots –dones i homes– de les estructures injustes que els mantenen en una situació de menors d'edat. No vol, com alguns temen, alliberar oprimits, perquè siguin els nous dominadors, sinó inspirar a oprimits i a opressors un altre estil de vida, lliure de domini i de violència, que estigui a favor de la vida, que sàpiga comprometre's amb la paraula i amb l'acció de Jesús. No es presenta, doncs, com un concepte teòric, ni s'entossudeix per arribar a ésser un resum feminista –dogmàtic–. Vol renovar, canviar, inspirar.

Quadern 43, Quan les dones es senten creients i feministes, pàg. 24.

Les religions estan cridades a promoure conjuntament la pau i la justícia en el món. Les religions haurien de ser profetes, en aquest terreny, en lloc de sentir-se'n alienes, com si la causa dels fills del Cel no fos la mateixa que la causa dels fills de la Terra. Una gran part de la seva credibilitat consisteix a mostrar com el vincle (*religió*) amb l'Absolut és font d'implicació amb l'humà. Més encara, a elles els correspon mostrar que de l'entranya mateixa de l'experiència religiosa brolla un torrent de tendresa per als més petits i desprotegits, i una consegüent passió per la pau i la justícia. En aquest sentit, Paul Ricoeur ha dit que l'Església hauria de donar testimoniatge de la *Lògica de la sobreabundància*, és a dir, mostrar l'opció preferencial pels més desfavorits.

Quadern 97, Els cecs i l'elefant, pàg. 25.

La Modernitat ha d'aprendre a passar de la seva "antropolatria" constitutiva a una visió més modesta de l'home com a "mandatari" o "administrador" en una terra que no és seva: no n'és senyor absolut, sinó guarda de la terra. Aquest és el repte de fons.

Els homes, sabrem afrontar responsablement aquest repte? ¿O preferirem fer-nos els distrets a tota aquesta colla d'indícis, i potser pronunciar les paraules atribuïdes a un dels més grans tirans de la història: "després de mi, el diluvi!"?

Quadern 89, El repte de la terra, pàg. 31.

5. LA FONA DE DAVID

"Aquest és el camí racional, per tal de prevenir la barbàrie. Cal que tinguem en compte, tanmateix, que, en general, la humanitat només pot estar amb David post festum, quan els fets han passat i els avatars de la batalla són part de la memòria que cal conservar; mentre transcorren els fets, la humanitat està sempre amb Goliat, amb el Poder que es suposa que ha de guanyar en la desigual batalla amb el feble, amb el servent (amb el pobre, amb el proletariat)...David és un record, en les ments dels pobres i oprimits que no el van conèixer. Aquest record vol dir: podríem fer-ho, ho podríem tornar a intentar.

Per això és tan important, en la mitologia popular del "tornar a començar", la manera com van acabar els seus herois: no pas suïcidant-se, sinó resistint fins al final (i, si és possible, com a víctimes d'un gran engany, d'una gran traïció) El fet que gairebé ningú no cregui en David en començar la batalla, és quelcom que la mitologia popular tendeix a amagar. Amb la millor de les intencions, això sí. I és que, el teòric o el doctrinari del "tornar a començar" dels de baix, sospita que, aquesta unilateralitat, és l'únic que la visió dels vençuts pot oposar a la història oficial, a la història dels fets reconstruïda pels vencedors"⁶⁹.

Sempre hem estat enemics de la frase, tan suada, *"no hi ha res a fer"*. La realitat la desmenteix constantment, malgrat que, per a això, ens calgui mirar la realitat amb uns altres ulls⁷⁰. Enmig de la realitat, és possible ser humà, i humà compromès i fidel fins a la fi. Aquesta és la gran veritat transmesa pels testimonis moderns d'un cristianisme bel·ligerant contra la injustícia. En un món *"de conxorxes, d'evitar tensions i conflictes -malgrat els exigeixi la realitat-, de no prendre's res seriosament que no sigui el propi interès, de no animar vers el compromís fidel allò que exigeix l'ètica i la fe i allò que, a més, porta a l'autèntica felicitat"*⁷¹.

Som conscients que ens enfrontem amb la mastodòntica societat mediàtica amb la petita fona de les nostres publicacions. Això no ens ha de desmoralitzar pas. Ben al contrari, és una crida a la responsabilitat i a posar en joc, amb "la prudència de la serp i la senzillesa del colom" (cf. Mt.10,16), totes aquelles actituds i destreses que ens familiaritzen amb David en la seva lluita contra Goliat, i constitueixen la "intifada" cristiana contra una terra que no aconsegueix la voluntat de Déu.

Estem convençuts de "la potència del feble", quan s'insereix en la realitat com a "agulló escatològic" (l'espiritualitat del tàvec"), que incansablement ens desperta i ens mobilitza enfront de "l'escàndol de la diferència qualitativa" (H. Marcuse) existent entre els crucificats de la terra i els qui la crucifiquen o, amb complicitat, hi passen de llarg.

L'aventura d'un cristianisme de lluita a favor de la justícia ens ha ensenyat que la resistència i la creativitat es besen.

En el nostre món, "no necessitem avantguardes omniscients; però, en canvi, són inexcusables les minories exemplars" (Jorge Riechmann). A aquestes darreres, voldríem pertànyer i servir.

El futur de la lluita per la justícia dependrà molt de la capacitat de donar cos organitzatiu a la coalició amb les víctimes, de la voluntat de les petites organitzacions d' "enxarxar-se" a favor de la vida i en contra de la mort. Sense aquesta ecumene a favor de les víctimes, no hi haurà fona de David en el nostre temps. L'ètica de la solidaritat s'haurà diluït en una estètica compassiva i la pròxima centúria serà coneguda com "el segle en què ens clonem perillosament".

Amén.

NOTES

1. Cf., Quadern núm. 21.
2. Cf., Quadern núm. 6, 14, 35, 86; AA.VV., *De la fe a la utopía social. Miscelánea Juan N. García-Nieto París*, CiJ-Sal Terrae, Barcelona-Santander 1996; Paper núm. 135.
3. Cf., Quadern núm.17, 98.
4. Cf., Quadern núm. 64, pàg. 31.
5. Cf., Quadern núm. 21, 10-11.
6. Cf., Quadern núm. 91.
7. Cf., Quadern núm. 83.
8. Cf., Quadern núm. 24.
9. Cf. Cristianisme i Justícia, *La Justícia que brolla de la fe (Rom 9, 30)*, Claret, Barcelona 1982.
10. Cf., *El segrest de la veritat. Els homes segresten la veritat amb la seva injustícia*. Claret, Barcelona 1986.
11. Cf., Quadern núm. 98.
12. Cf., Zamora, J.A., *Neoliberalismo y Reodicea. Sobre los intrincados caminos de la razón apologética moderna: Scripta Fulgentina Año VIII/1-2 NN*. 15-16, 1998, 223.
13. Cf., Quadern núm. 72.
14. Cf., Quadern núm. 67.
15. Cf., Quadern núm. 61, 73, 95.
16. Cf., Quadern núm. 11, 37, 38, 71.
17. Cf., Quadern núm. 40.
18. Cf., Quadern núm. 58, 90, 73, 95.
19. Cf., Quadern 20, 85.
20. Cf., Quadern núm. 33, 55.
21. Cf., Quadern núm. 45.
22. Cf., Quadern núm. 9, 10.
23. Cf., Quadern núm. 50.
24. Cf., Paper núm. 135, 26.
25. Cf., Quadern núm. 88, 25.
26. "Per teodicea s'entén -segons E. Kant- la defensa de la saviesa suprema del creador del món contra l'acusació que la raó eleva contra ella a partir de l'incongruent del món".
27. Cf., Quadern núm. 80.
28. Cf., Quadern núm. 87.
29. Cf., Quadern núm. 29.
30. Cf., Quadern núm. 76, 84 extra.
31. Cf., Bordieu., P., *Contrafuegos. Reflexiones para servir a la resistencia contra la invasión neoliberal*, Anagrama, Barcelona 1999, 105.
32. Cf., *Cristianisme i Justícia, ¿Mundialización o conquista?*, CiJ/Sal Terrae, Barcelona/Santander 1999.
33. Cf., Quadern núm. 18, 32.
34. Cf., Quadern núm. 56.
35. Cf., *Cristianisme i Justícia, El neoliberalismo en cuestión*, Sal Terrae, Barcelona/Santander 1993.
36. f., *Los problemas fundamentales de la Iglesia universal. Diálogo entre J.B. Metz y K. Rahner*, a AA.VV., *Teología Iglesia y política*, Zero, Bilbao 1973, 89-90.
37. Cf., Quadern núm. 27.
38. Cf., *Ser como ellos y otros artículos*, Siglo XXI, Madrid, 1992, pp. 84-85.

39. Cf., Paper núm. 115, 58.
40. Cf., Quadern núm. 8, 93.
41. Cf., Quadern núm. 30.
42. Cf., Quadern núm. 12, 52.
43. Cf., Quadern núm. 49.
44. Cf., Quadern núm. 1.
45. Cf., Quadern núm. 68, 79.
46. Cf., Quadern núm. 71.
47. Cf., Quadern núm. 59.
48. Cf., Quadern núm. 41,62.
49. Cf., Quadern núm. 15, 16, 28, 48.
50. Cf., Quadern núm. 66.
51. Cf., Quadern núm. 63.
52. Cf., Quadern núm. 91.
53. Cf., Rahner, K., *Palabras de Ignacio de Loyola a un jesuíta de hoy*, Sal Terrae, Santander 1990, 24-26.
54. Cf, Quadern núm. 31, 42, 44, 51.
55. Cf., Quadern núm. 4, 7.
56. Cf., Quadern núm. 23.
57. Cf., Quadern núm. 46.
58. Cf., Quadern núm. 57, 81.
59. Cf., Quadern núm. 75.
60. Cf., Quadern núm. 39.
61. Cf., Quadern núm. 96.
62. Cf., Cristianisme i Justícia, *De cara al tercer milenio. Lecciones y desafíos*, Cristianisme i Justícia/Sal Terrae, Barcelona/Santander 1994; Quadern núm. 19, i 87-93.
63. Cf., Quadern núm. 92, 3.
64. Cf., Quadern núm. 54, 89.
65. Cf., Quadern núm. 53.
66. Cf., Quadern núm. 77.
67. Cf., Quadern núm. 43, 78.
68. Cf., Quadern núm. 25, 77, 82, 97; Cristianisme i Justícia, *Universalidad de Cristo. Universidad del pobre*, Cristianisme i Justícia/Sal Terrae, Barcelona/Santander 1995; Cristianisme i Justícia, *Religiones de la tierra y sacralidad del pobre*, Cristianisme i Justícia/Sal Terrae, Barcelona/Santander 1997.
69. Cf., Fernández Buey. F., *La barbarie de ellos y de los nuestros*, Paidós, Barcelona 1995, pp. 270-280.
- 70 Cf., Quadern núm. 69.
71. f., Paper núm. 135, 27.

© *Cristianisme i Justícia*, Roger de Llúria 13, 08010 Barcelona
Telf: 93 317 23 38; Fax: 93 317 10 94; correu-e: espinal@redestb.es; <http://www.fespinal.com>
Gener 2001